

DİVAN EDEBİYATINA MENSUP BAZI ŞAİRLERİN BİLİNMEYEN GAZELLERİ: TESPİT VE TENKİT*

*Enes İLHAN***

ÖZET

Klasik Türk edebiyatı oluşmaya başladığı 13. yüzyıldan son ürünlerini verdiği 19. yüzyıla kadar köklü ve sistemli bir disiplin olarak varlığını sürdürmüştür. Kendisinden sonra oluşmaya başlayan modern edebiyatta da izlerini görebileceğimiz klasik Türk edebiyatında kullanılan en yaygın nazım şekli gazeldir. Şairlerin duygu ve düşüncelerini en rahat bir biçimde aktarabilmesine uygun yapısı ile gazeller, divan tertibinde haklı bir ayrıcalığa sahiptirler. Öyleki gazel kaleme almayan divan edebiyatına mensup şair yok gibidir. Şairlerin, divanlarını tertip ederken gözden kaçırdıkları veya divanlarına almak istemedikleri gazelleri olabilir. Ayrıca şairin divanını kopyalayanlar bazı şiirleri gözden kaçırabilir. Bu gazeller sonraları tertip edilen şiir mecmualarına alınabilir. Son yıllarda divanların tenkitli metin çalışmalarında, mecmualara da başvurulduğu görülmektedir. Hatta mecmualardan yola çıkılarak şairin divanının ya da divançesinin oluşturulduğu akademik çalışmalar yapılmıştır.

Bu çalışma, Ankara Milli Kütüphane'de, A 6188 nolu kayıta bulunan Dukâgin-zâde Taşlıcalı Yahyâ Bey Divânı ile aynı cilt içinde yer alan bir şiir mecmuasında rastladığım, ait olduğu şairlerin basılı divanlarında yer almayan bazı gazeller ile ilgili olacaktır. Mecmuada tespit ettiğim ve incelemede de yer alacak olan bu gazellerin, Nev'î, Ziyâ'î, Hisâlî ve Behiştî'ye ait olduğu gözükmektedir. Üç bölümden oluşan makalenin ilk bölümü mecmuanın tanıtımına, ikinci bölümü gazellerin transkripsiyon alfabesi ile aktarımına ve üçüncü bölümü gazeller ile şairlerin divanları arasında önceden belirlenen ölçütler ışığında yapılacak karşılaştırmaya ayrılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Şiir Mecmuaları, Behiştî, Nev'î, Ziyâ'î, Hisâlî

* Bu makale, 09.05.2014 tarihinde Saray-Bosna'da düzenlenen 'Applying Intercultural Linguistic Competence To Foreign Language Teaching and Learning' isimli uluslararası sempozyumda sunulan 'Unknown Gazels of Certain Poets In The Tradition of Divan Literature: Discovery and Critique' adlı bildiri metnin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş halidir.

Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Arş. Gör. Gazi Üniversitesi, Polatlı Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, El-mek: enessilhan2@gmail.com.

UNKNOWN GAZELS OF CERTAIN POETS IN THE TRADITION OF DIVAN LITERATURE: DISCOVERY AND CRITIQUE

STRUCTURED ABSTRACT

1-Title and Keywords

This study is about the unknown poem of some important poets of the divan literature. Our aim is to show the poem we have identified and the name of this poem is to examine whether the last poet. Therefore we have identified the title of our article as “Unknown Gazels Of Certain Poets in The Tradition of Divan Literature: Discovery and Critique”. Although poetry collections are very important documents in terms of the points that we mentioned in the introduction, the issue should be approached cautiously and definitive judgments should be avoided in studies concerning poems not found in the poets’ divans but discovered in the poetry collections. The presence of the name of a poet in a collection is not sufficient proof by itself as regards the relation of that poem to the poet who is named. There may be problems stemming from the person who arranged the collection. Furthermore, the existence of poets by the same pseudonym should be considered. At this stage, I am of the opinion that healthier evaluations can be made with comparative stylistic examinations. Accordingly, the ghazals that were quoted above from the poetry collection will be compared to ghazals with similar radifs, found in the divans of the poets to whom it is thought the former belong to, in terms of aruz meter, radif, rhyme, number of couplets and the origins of the words used.

2-Introduction and The purpose of the study

The poetry collections, in which poets of Turkish classical literature boasted for the inclusion of their poems and of which they had a high opinion, bear great importance for the researchers of Turkish classical literature too. As was expressed at the beginning of this study, collections may include poems that are not found in critical editions of divans. Moreover, information regarding poets who were not included in tezkires can be reached through the collections. It is observed that in the critical editions of divans in recent years, collections are also taken into account and that furthermore the divans of some poets are formed by means of the collections. Both this situation and the increase in the number of articles written about unknown poems such as this study itself consolidate the importance of collections in the publication of texts. But we must be careful when reviewing poetry. Because there may be multiple poet uses the same name.

3-Theoretical Framework For The Study Subjects

Academic studies related to the unknown nature of poetry through poetry collections in Turkey. Through these studies many poems of famous poets such as Bâkî, Rızâyî, Nâilî, Eflâkî Dede, Ahmed Paşa, Hayâlî was found. These studies are of course important work. But There is something overlooked. Many poets in the divan literature can use the same name. So may be confused the poems of the poet uses the same name. If we have found a poem that belongs to a famous poet

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015*

in the poetry collections we should not claim to belong to the name of the poem we find that belonged to the poet. We found it to be compared unknown poems with of the alleged poetry of poets. And after this we can be made in a some of reviews according to stylistic analysis results. Unfortunately this situation was ignored in same studies related to unknown poem. Researchers can view put forward without stylistic analysis. As a result efficient operation can not be done. We aim to complete this work by the lack of similar studies. Especially we want to show that how to reach definitive conclusions with stylistic analysis methods. We hope that to be pioneers for similar studies conducted on this topic.

4-Results and Evaluation

Due to the results of the table so we can find the review.

-These poems we found in the poetry collections which registered in the national library belong to the Nev'i, Hisâli, Behiştî and Ziyâî.

-Aruz meter, radif, rhyme, number of couplets and the origins of the words used are important comparison materials.

-Some results are below expectation. Especially radif and rhyme results are very low. This situation propelling us to comment guardedly.

-Although poetry collections are very important documents in terms of the points that we mentioned in the introduction, the issue should be approached cautiously and definitive judgments should be avoided in studies concerning poems not found in the poets' divans but discovered in the poetry collections.

-Lately the promotional work carried out is increasing about unknown poems. The poetry collections is important material used in this studies. But It should be noted that the person who wrote the poetry collections may have made a mistake.

-Stylistic analysis of titles can be increased. In this case more accurate results can be obtained.

-We think that more comprehensive examination of genre are the largest supporter of poetry. Thus which will be used in the study of the text accessible to the strong data.

Key Words: Collections of poetry, Behiştî, Nev'i, Ziyâ'î, Hisâli

Giriş

Sözlük anlamı, 'toplanıp biriktirilmiş, tertip ve nizam edilmiş' (Devellioğlu, 2008: 596) manasına gelen mecmua, 'aynı veya farklı türden seçilmiş çeşitli hacimlerdeki metinlerin ve risalelerin bir araya getirilmesi ile oluşturulan eserlerin ortak adıdır' (Uzun, 2003: 265). Divan şiirinin gelişimi ve nihayete ermesi süreci içerisinde birbirinden farklı konularla ilgili çok sayıda mecmua oluşturulmuş¹, 'önceleri not defterleri formatında düzenlenmişse de zamanla türlere göre bazı farklılıklar gösteren bir kitap veya telif çeşidi özelliği kazanmıştır' (Uzun, 2003: 265). Mecmua genel çatısı içerisinde yer alan şiir mecmuaları ise tertip edenin beğenisine ve devrin genel

¹ Mecmualarda işlenen konularla ilgili bkz. Kamil Ali Gıynaş, Şiir Mecmuaları Hakkında Yapılan Çalışmalar Bibliyografyası, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Yıl: 2011, Sayı: 25.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

kabulüne bağlı olarak ait olduğu şairlerin, divanlarında *'bulunan veya bulunmayan'* (Kesik, 2012: 115) şiirlerinin toplanması ile oluşturulurlar.

Klasik edebiyat şairlerinin, şiirlerinin yer alması sebebiyle övüldüğü ve önemsedığı şiir mecmuaları (Kurnaz, Çeltik, 2013: 21-49) klasik edebiyat araştırmacıları için de büyük bir öneme sahiptir. Başta da belirttiğimiz gibi mecmualar bazen şairlerin, tenkitli divan baskılarında yer almayan şiirlerini içerebilir.² Ayrıca mecmualar sayesinde tezkirelerde bulunmayan şairler ile ilgili bilgilere ulaşılabilir.³ Son yıllarda tenkitli divan neşri çalışmalarında, mecmuaların da dikkate alındığı hatta bazı şairlerin divanlarının mecmualar vasıtasıyla oluşturulduğu gözlemlenmektedir.⁴ Gerek bu durum gerekse bizim yapmakta olduğumuz çalışmaya benzer, bilinmeyen şiirlerle ilgili yazılan makalelerdeki artış, mecmuaların metin neşrindeki önemini pekiştirmektedir.⁵

Mecmualar eser ve yazar değerlendirmelerinde de başvurulabilecek kaynaklardır. Yaşar Aydemir'e göre mecmualar, *şair/yazarın isimleri, onların hayatı, eserleri, ilişkide buldukları çevreleri, birbirleri ile olan diyalogları, şakalaşmaları, muhavereleri, birbirlerinin eserlerini okumaları ve değerlendirmeleri gibi birçok konuda kaynak olan eserlerdir* (Aydemir, 2010: 99). Ayrıca, *'içinde barındırdıkları şiir ve şairlerle dönemin okuyucu zevkini ve şairin okunurluğunu, popüleritesini vermesi'* ile (Aydemir, 2007: 123) *'bir nevi toplumun aynası olma vazifesini yerine getirir'* (Aydemir, Kurnaz, 2013: 62). *'Dolayısıyla bu tür eserler sadece edebiyat sahasında çalışan araştırmacıların değil, tarih, sosyoloji, felsefe, coğrafya ve tıp alanlarında çalışan araştırmacıların da yararlanması gereken eserlerdir'* (Aydemir, 2013: 67)

1- Şiir Mecmuasının Tanıtımı

İncelediğimiz şiir mecmuası, Milli Kütüphane'de A 6188⁶ nolu kayıta yer Dukâgin-zâde Taşlıcalı Yahya Bey Divanı ile aynı cilt içerisinde yer almaktadır.⁷ İstinsah tarihi olarak 1714 tarihi

² Prof. Dr. M. Fatih Köksal, 'Klasik Türk Edebiyatında Biyografi' genel başlıklı sempozyumunda sunduğu 'Biyografik Kaynak Olarak Şiir Mecmuaları ve Kastamonulu İshak-zade Fevzi Mecmuası' isimli bildirisinde, doktora tezi olarak hazırladığı Edirneli Nazmî'nin Mecma'u'n-nezâir'inde Muhibbî'nin 68, Kemal Paşa-zâde'nin 21, Cem Sultan'ın 8, Zâtî'nin 6, Hayâlî'nin 4, Ahmed Paşa, Mesihî ve Kemâl-i Zerd'in ikişer, Me'âlî ve Vassî'nin ise birer şiirinin yayımlanmış divanlarda yer almadığına işaret etmektedir.

³ Prof. Dr. M. Fatih Köksal, aynı bildirisinde tezkirelerde ve diğer biyografik kaynaklarda isimlerine rastlamadığı 71 şairin mevcut olduğunu söylemektedir.

⁴ Bu durumla ilgili olarak aşağıda sıraladığımız çalışmaları örnek gösterebiliriz :

Figânî ve Divançesi, Abdülkadir Karahan, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1966; Amrî Divanı, Mehmet Çavuşoğlu, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1979; Vassî Divanı, Mehmet Çavuşoğlu, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1980; Helâkî Divanı, Mehmet Çavuşoğlu, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1982

Behiştî Divanı, Yaşar Aydemir, Ankara, MEB Yayınları, 2000; Basirî ve Türkçe Şiirleri, Ahmet Kartal, Ankara, Akçağ Yayınları, 2006, (Daha detaylı bilgi için bkz. Kamil Ali Gıyınış, Şiir Mecmuaları Hakkında Yapılan Çalışmalar Bibliyografyası, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Yıl: 2011, Sayı: 25)

⁵ Mecmualardan hareketle bilinmeyen şiirlerle ilgili çalışmaları şöyle sıralayabiliriz:

Kenan Erdoğan, Bir Bektaşî Şairi: Üsküdarlı Rızâ Râmî ve Yeni Bulunan On İki Şiiri, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli, sayı: 47, 2008; Savaşkan Cem Bahadır, Bâkî'nin Pervâne Bey Mecmuası'nda Yer Alan Yayımlanmamış Gazelleri, Turkish Studies, 8/1 Winter, 2013; Hüseyin Gönel, Şefika Yapıcı, 17. Yüzyıl Divan Şairlerinden Rızâyî'nin Bilinmeyen Gazelleri, NEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, sayı:2, 2013; Kadir Gürler, Kütahyalı Firâkî ve Bilinmeyen Şiirleri, Turkish Studies, 5/1 Winter, 2010; Ahmet Mermer, XV. Yüzyılda Yazılmış Bilinmeyen Bir Nazire Mecmuası Ve Aydınlı Visâlî'nin Bilinmeyen Şiirleri, Milli Folklor, sayı: 56, yıl: 14; Özer Şenödeyici, Nailî'nin Bilinmeyen Şiirleri ve Onlar Hakkında Bazı Mülahazalar, Turkish Studies, 7/1 Winter, 2012; Orhan Kemal Tavukçu, 14. Yüzyıl Mevlvî Şairlerinden Eflâkî Dede'nin Bilinmeyen İki Şiiri, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, sayı: 19, 2002; Yakup Poyraz, Pervâne Bey Mecmuası'na Göre Ahmed Paşa'nın Yayımlanmış Divanı'nda Yer Almayan Şiirleri, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, sayı: 29; Savaşkan Cem Bahadır, Hayâlî Bey'in Bilinmeyen Gazelleri, Turkish Studies, 7/4, 2012; Beyhan Kesik, Bazı Şiir Mecmualarından Hareketle Basılı Divanlarda Bulunmayan Bâkî Mahlaslı Şiirler, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, sayı: 9, 2012; Gülşah Gaye Öztürk-Fidan, Konya Mevlana Müzesi 2095 Numarada Kayıtlı Mevlevîlikle İlgili Bir Mecmuadan Hareketle Bâkî'nin Yayımlanmamış Bir Şiiri, Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, sayı: 02, 2010.

⁶ Dvd numarası 938'dir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

gösterilmektedir. Cilt 42 varak divan metni ile 17 varak mecmua metninden oluşmaktadır. Divan metni talik hat ile yazılmış olmasına rağmen mecmua metninde hat değişmektedir.⁸ Divan metni ile mecmua metni arasında bir kopukluk söz konusudur. Ayrıca mecmua metninin başlangıç kısmı olmadığı gibi son kısımlarında da sayfa kopuklukları görülmektedir.

Şiir mecmuasında tespit edilen şairler ve şiir sayıları:

Şair	Gazel	Müfred
Nev'î	2	1
Ca'ferî		1
Behâî	1	1
Bâkî	4	11
Hâşimî	1	1
Fuzûlî	1	1
Nâbî	1	9
Sâbit		9
Râsîh	1	3
Necâtî	1	1
Veysî	1	1
Râmî		1
Nâilî	2	1
Hâletî	1	
Rızâyî	2	
Vâlihî	1	
Yümnî Çelebi	1	
Meşâmî	1	
'Ulvî	1	
Behiştî	1	
Zihnî	1	
Sâmî Beg	1	
Vusûlî	1	
'Âlî	1	
Ümîdî	1	
Kabûlî	1	
Hâlis Çelebi	1	
Bağdatlı Rûhî	1	3
Nihânî	1	
Râî	1	
Figânî	1	
Râmî	1	
Feyzî	1	
Sipihî	1	
Fevrî	1	
Kul Oğlu	1	
Nef'î	1	
'Ubeydî	1	
Revânî	1	
Nihânî	1	
'Ârif	1	
Mevcî	1	

⁷ Dukâğın-zâde Taşlıcalı Yahya Bey'e ait olarak kaydedilmiş olan bu divanın, incelemelerimiz neticesinde Şeyhülislam Yahya bey'e ait olduğu ortaya çıkmıştır.

⁸ Mecmua kısmında yazı rikaya benzer el yazısıdır.

Şeyhî	1	
Beyâzî	1	
Kâmî	1	
Tekînî	1	
Mantıkî	1	
Ferdî	1	
Mecdî	1	
Sâdık	1	
Ziyâyî	1	
Şâhî	1	
Hayretî	2	
Emrî	1	
Makâlî	1	
Süheylî	1	
Firâkî	1	
Hâfız	1	
‘Abdî	1	
Sa’yî	1	
‘İsmetî	1	
Muhibbî	1	
Zâtî	1	
Kadrî	1	
Ahmedî	1	
Selîmî	1	
Şehîdî	1	
Za’ifî	1	
Hüsrev	1	
Niyâzî	1	
Bezmî	1	
Vasfî	1	
Nâmî	1	
Tâlib	1	
Sülûkî	1	
İshâk	1	
Vuslatî	1	
‘Adnî	1	
Hayâlî	1	
Me’ânî	1	
Câmi’î	1	
Usûlî	1	
Kâsım	1	
Hayâ’î	1	
Lâmî’î	1	
Vecdî	1	
Kelîm	1	
Semtî	1	
Fasîh Çelebi	1	
Nedîm (Kadim)	1	
Misâlî	1	
Mahvî	1	
‘Arzî	1	
Riyâzî	1	
Sabrî	1	

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

Hilmî	1	
Rezmî	1	
Cezmî	1	
Neşâtî	1	
Zuhûrî	1	
Yetîm	1	
Sırrî	1	
Hisâlî	1	
Fehîm	1	
Nâ'im	1	
'Azîzî	1	
Nâdirî	1	
'Özrî		1
Fâ'ik		1

Tabloda yer alan şiirler haricinde şiir mecmuasında Sabrî'nin bir rubâîsi ve kime ait olduğunu belirleyemediğimiz 157 müfred bulunmaktadır.

2- Tespit Edilen Gazeller

Gazel-i Behiştî

Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün

Her kim seni görüp dimeye bu beşer degül
Yûsuf cemâli haqqı'çün ehl-i nazâr degül

Ger cânib-i sipihre düşe 'aqs-i 'ârîzuñ
Hûşîd muzmañil ola nûr-ı kamer degül

Da'vî-i 'aşka dirler imiş terk-i ser gerek
Ben naqd-i cân nişâr ideyin saña ser degül

İklîl-i şâha zînet olan dürr-i bî-behâ
Yanumda seng-i yâr kadar mu'teber degül

Ma'nâ-yı 'âşıkâne gerek dil-firîb ola
Yohsa Behiştî şi'rde şan'at hüner degül

Velehu Nev'î Efendi

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

Te'ehhül qaşdın itdüm ey dirîgâ telh-i kâm oldum
Tağıldı boynuma toz torbası rüsvâ-yı 'âm oldum

Te'ehhül-i nişf-ı dîn olduğına kıldum heves ammâ
Zebûn oldum zen-i dehre dañi şimdi tamâm oldum

Tecerrüd 'âleminde başuma âzâd iken şimdi
Hevâ-yı kereme uydum esîr-i bend ü dâm oldum

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

Ḳanı ol zevḳ ü şevḳ-i şoḫbet-i yârân terk itdüm
Dirîgâ bir mülevveş⁹ cüdâm oldum¹⁰

Ġazel-i Žiyâ’î

Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilün

Girye mâni’ oldı ḥaṭṭ-ı zülf-i cânân seyrine
Şan şubaşıdur yasağ itdi Ḳarâmân seyrine

Vâdî-i ğamda başum ‘ummân olupdur ey perî
Luṭf idüp bir gün gelürseñ baḫr-i ‘ummân seyrine

Ey gül-i ra’nâ temâşâġâh-ı ḫüsnüñ var iken
Bülbül-i dil ârzû kılmaz gülistân seyrine

Ḳurtulurdu meclis-i dilden belâ vü derd ü ğam
Gelse bir kerre vişâlün şâhı rindân seyrine

Men’ ider şûfî bizi dil-ber temâşâ kılmadan
Kendi amma cân virür ḫûr ile ġılmân seyrine

Kûy-ı cânâne varup ‘uşşâḳ dîvân baġladı
Ey göñül gel gidelüm biz daḫi dîvân seyrine

Ey Žiyâ’î bende oldum bir boyı âzâdeye
Mâ’il olmazsam n’ola serv-i ḫırâmân seyrine

Ġazel-i Ḥişâlî

Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilün

Göz yumup açınca terk itmez ‘adû dil-dârımız
Düşde de ḳâbil degül tenhâ düşürmek yârimuz

Dirhem ü dînârdan ‘ârî tecerrüd ehliyüz
Cân virüp cân almaġıla germdür bâzârımız

Râh-ı istignâda biz rind-i ḫarâbâtilerüz
Mest olup¹¹mazuz refâtımız

Ḳıymeti yok¹²
Nâḳa-i devrâna ma’lûm olmadı miḳdârımız

⁹ Bu kısım mecmua metninde tam olarak çıkmadığı için okunamamıştır.

¹⁰ Hezliyatı andıran bu ifadelerin benzeri Nev’î Divanı’nda bulunmadığından, gazelin Nev’î’ye aidiyeti meselesine daha bir hassasiyetle yaklaşılmalıdır.

¹¹ Bu kısım mecmua metninde silik çıktığından okunamamıştır.

¹² Bu kısım mecmua metninde silik çıktığından okunamamıştır.

Olsa hayrânı Hîşâlîveş n'ola hep ehl-i dil
Kem degül keyfiyet-i 'aşkıladur güftârimuz

3-İnceleme

Şiir mecmuaları, giriş kısmında da değindiğimiz hususlar açısından çok önemli vesikalar olsalar da, mecmuaya dayalı gerçekleştirilen bilinmeyen şiirlerle ilgili çalışmalarda meseleye ihtiyatla yaklaşılmalı ve kesin hükümler vermekten kaçınılmalıdır. Şairin isminin mecmuada geçmesi, o şiirin ismi geçen şaire aidiyeti meselesinde tek başına yeterli bir delil değildir. Mecmuayı tertip edenden kaynaklanan hatalar olabilir. Ayrıca aynı mahlaslı başka şairlerin varlığı da göz önünde bulundurulmalıdır.¹³ Ancak bu aşamada, yapılabilecek karşılaştırmalı üslup incelemeleri ile daha sağlıklı tespitlerde bulunulabileceği kanaatindeyiz. Bu doğrultuda, yukarıya şiir mecmuasından aldığımız gazeller, ait oldukları ifade edilen şairlerin basılı divanlarında yer alan benzer redifli gazeller ile, aruz vezni, redif, kafiye, beyit sayısı ve kullanılan kelimelerin kökenleri bakımından karşılaştırmaya tabi tutulacaktır.

A-Redif

Redif sözlük anlamı olarak '*arkadan gelen, birinin ardından giden*' (Devellioğlu 2009: 881), manalarına gelmektedir. Edebiyat terimi olarak redif '*kafiyenin revisinden sonra tekrarlanan harf yahut kelime*' (Olgun 1936: 105) demektir.¹⁴ '*Divan şiirinde kafiye'nin bütünleyicisi ve zenginleştiricisi olarak redife çokça yer verilmiştir. Redif şiirde ses ve anlamın odak noktasıdır. Böyle bir odak noktası şiirin kendi içinde varlık bütünlüğünü sağlar*' (İsen 2009: 199).

Behiştî¹⁵ Divanı'nda 'lam' harfiyle biten 17 gazelden 4 gazel 'degül' rediflidir (Aydemir, 2000: 395, 397, 398, 401). Ziyâ'î¹⁶ Divanı'nda 'he' harfi için ayrılmış 47 gazel içerisinde yalnızca bir gazelin sonu 'seyrine' redifi ile bitmektedir (Gürgendereli, 2002: 255). Nev'i Divanı'nın 'mim' harfi için oluşturulan gazeller bölümünde yer alan 22 gazelden bir gazel 'oldum' redifi ile sonlanmaktadır (Tulum, Tanyeri, 1977: 417). Hisali de ise durum biraz farklıdır. Hisâlî'nin, biri, Süleymâniye Kütüphanesi'nde bulunup Özlem Ercan tarafından incelenen divanı¹⁷ diğeri ise Kâşif Yılmaz tarafından Selimiye Kütüphanesi'nde bulunup incelenen divanı¹⁸ olmak üzere iki mürettep divanı bulunmaktadır.¹⁹ Bu iki divanda, zâ harfi ile biten toplam 56 gazelden 14 gazel²⁰

¹³ İncelediğimiz şairlerin mahlaslarının kullanımları ile ilgili aşağıda oluşturduğumuz tablo anlatılan durumu örneklendirmektedir.

Şair Mahlası	Tuhfe-i Nâ'îli	Osmanlı Müellifleri	Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü	Sicill-i Osmânî
Behiştî	2	1	4	2
Ziyâyî	4	1	5	4
Hisâlî	7	1	2	-
Nevî	1	1	1	1

¹⁴Redifle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Nurettin Albayrak (2007). Diyanet İslam Ansiklopedisi Redif Maddesi, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, C.34, s. 524.

¹⁵ Divan edebiyatındaki Behiştî mahlaslı şairlerle ilgili yapılan tek tenkitli metin çalışması Yaşar Aydemir'e ait olup 16. yüzyıl şairlerinden Vizeli Ramazan Behiştî'nin Divanı'dır. Dolayısıyla karşılaştırmalarımız bu çalışma metni üzerinden yapılacaktır.

¹⁶ Divan edebiyatındaki Ziyâ'î mahlaslı şairler içerisinde yalnızca Mostarlı Hasan Ziyâî Divanı üzerine Müberra Gürgendereli'nin gerçekleştirdiği tenkitli metin çalışması bulunmaktadır. Karşılaştırma bu metin merkeze alınarak yapılacaktır.

¹⁷ Özlem Ercan, Peşteli Hisâlî Divanı, Gaye Kitapevi, 2007, İstanbul.

¹⁸ Kâşif Yılmaz, Budinli Hisali Divanı, Kriter Yayınları, 2010, İstanbul.

¹⁹ Kâşif Yılmaz'ın belirttiğine göre aynı şahsa ait bu iki ayrı divan nüshası arasında sadece 10 gazel ortaktır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

‘umuz/ümüz’ rediflidir. Tüm bu verileri tablolaştırdığımız takdirde sonuç daha net olarak görülebilecektir.

Şairler	Toplam gazel sayısı	Benzer redifli gazel sayısı	Benzer rediflerin kullanım oranları
Behiştî	17	4	% 23
Ziyâî	47	1	% 2
Nev’î	22	1	% 4.5
Hisâlî	56	14	% 25

B- Kafiye

‘Kafiye, en az iki dize sonunda, anlamca ayrı, sesçe birbirine uyan iki sözcük arasındaki ses benzerliğidir’ (Dilçin 2013: 59). Fars edebiyatında aynı kelime ile ifade edilen kafiye, İslam öncesi Türk edebiyatında uyak, halk edebiyatında ayak denmiştir. Kafiye manzumenin dış yapı özelliklerinden olup ahengi temin eden en önemli unsurdur.’ (Durmuş vd., s.149).

‘Kafiye, şiirde yer alan diğer kelimelerin ses ve anlam değerleri ile uyum içinde olduğu zaman etkileyici ve bütünlük taşıyan bir nitelik kazanır. Şiirde mısraların ritmik düzenlenmesine izin veren ve onu teşvik eden kafiyedir’ (İsen 2009: 199). Şekil bakımından düz, sarmal, çapraz ve karma olarak adlandırılan kafiye yapı bakımından, ‘kafiyeyi meydana getiren seslerin azlığına ve çokluğuna göre yarım, tam, zengin ve cinaslı olarak adlandırılır. Buna göre yarım kafiye mısra sonlarında yalnızca bir sesin, tam kafiye mısra sonlarında iki sesin, zengin kafiye mısra sonlarında ikiden fazla sesin benzeşmesi ile oluşur. Cinaslı kafiye ise anlamları ayrı fakat yazılış ve söylenişleri aynı olan kelimelerin kafiye olarak kullanımı ile oluşur.’ (Durmuş vd., s.151).

Behiştî Divanı’nda yer alan 561 gazelden 16 gazel²¹ ‘ar/er’ ile; Nev’î Divanı’nda toplam 555 gazel içerisinde 12 gazel²² ‘âm’ ile; Hisâlî Divanı’ndaki 911 gazelden 87 gazel²³ ‘âr’ ile; Ziyâî Divanı’nda bulunan 496 gazelden 63 gazel²⁴ ‘ân’ ile kafiyelenmektedir.

Şairler	Kafiyeler	Divandaki toplam gazel sayısı	Benzer kafiyeli gazel sayısı	Kafiyenin gazellerdeki kullanım oranı
Behiştî	ar, er	561	16	% 3
Ziyâî	ân	496	63	% 13
Nev’î	âm	555	12	% 2
Hisâlî	âr	911	87	% 10

²⁰ Özlem Ercan, a.g.e, gazel noları: 185, 188, 194, 195, 206, 209, 213, 215; Kâşif Yılmaz, a.g.e, gazel noları: 174, 176, 179, 184, 186, 188.

²¹ Yaşar Aydemir, Behiştî Divanı, gazel noları: 24, 27, 29, 51, 86, 100, 143, 159, 162, 224, 240, 273, 281, 285, 471, 491, Milli Eğitim Yayınları, 2000, Ankara .

²² Mertol Tulum, M. Ali Tanyeri, Nev’î Divanı, gazel noları: 115, 137, 201, 255, 324, 369, 399, 414, 421, 510, 513, 552, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1977, İstanbul.

²³ Özlem Ercan, a.g.e, gazel noları:20, 21, 23, 24, 48, 66, 67, 73, 76, 86, 106, 109, 115, 117, 125, 126, 127, 142, 143, 144, 145, 146, 155, 156, 179, 185, 186, 188, 200, 228, 300, 317, 327, 338, 345, 352, 355, 359, 361, 364, 365, 374, 375, 380, 386, 404, 421, 429, 440, 446, 453, 476, 485, 488, 489, 490, 495; Kâşif Yılmaz, a.g.e, gazel noları: 13, 61, 65, 76, 85, 88, 94, 111, 112, 113, 114, 123, 162, 172, 174, 179, 180, 204, 217, 219, 227, 261, 264, 270, 276, 283, 300, 308, 309, 323, 324, 346, 360, 409.

²⁴ Müberra Gürgendereli, Hasan Ziyâî Divanı, gazel noları: 35, 70, 79, 81, 106, 116, 120, 123, 141, 159, 172, 176, 204, 208, 213, 223, 226, 230, 243, 246, 252, 273, 283, 289, 297, 308, 310, 322, 323, 332, 338, 340, 341, 343, 345, 350, 351, 354, 356, 358, 359, 366, 370, 372, 376, 377, 388, 390, 402, 405, 427, 440, 445, 451, 456, 462, 469, 477, 479, 482.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

C- Beyit Sayısı

Behiştî Divanı'nda yer alan gazellerin 539'u 5 beyitten, Ziyâ'î Divânı'nda toplam 43 gazel 7 beyitten, Hisâlî Divanı'nda 733 gazel 5 beyitten, Nev'î Divanı'nda ise 470 gazel 5 beyitten oluşmaktadır.

Şairler	Beyit Sayısı	Divanındaki toplam gazel sayısı	Benzer beyit sayısına sahip gazel sayısı	Beyit sayılarının divandaki kullanım oranı
Behiştî	5	561	539	% 96
Ziyâ'î	7	496	63	% 12
Nev'î	5	555	470	% 84
Hisâlî	5	911	733	% 80

D- Kullanılan Aruz Vezni

Behiştî Divanı'nda yer alan gazellerin 79'u Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün vezni ile, Hisâlî Divanı'nda bulunan gazellerden 205'i Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün vezni ile, Nev'î Divanı'ndaki gazellerden 116'sı Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün vezni ile, Ziyâ'î Divanı'nda yer alan gazellerin 146'sı Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün vezni ile oluşturulmuştur.

Şairler	Aruz vezni	Divanındaki toplam gazel sayısı	Benzer aruzlu gazel s.	Aruz vezninin divandaki kullanım oranı
Behiştî	Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün	561	79	% 14
Ziyâ'î	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	496	146	% 29
Nev'î	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	555	116	% 20
Hisâlî	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	911	205	% 22

E- Kelime Kökenleri

Yukarıya alınan şiirlerin ve bu şiirlerle, ait olduğu şairlerin divanlarındaki benzer redifli gazellerin kelime kökenleri bakımından karşılaştırılması aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Şairler	Divanda yer almayan gazelin kelimelerinin kökenleri			Divandaki benzer redifli gazellerin kelime kökenleri		
	Arapça	Farsça	Türkçe	Arapça	Farsça	Türkçe
Ziyâ'î	% 26	% 20	% 54	% 26	% 16	% 58
Nev'î	% 39	% 16	% 45	% 27	% 25	% 48
Behiştî	% 37	% 19	% 44	% 28	% 24	% 48
Hisâlî	% 35	% 30	% 35	% 37	% 29	% 34

Sonuç ve Öneriler

Tablolardan çıkan sonuçlar ışığında ihtiyatı elden bırakmamak koşulu ile şiirlerin adı geçen şairlere ait olup olmadığı hususunda yorumlar geliştirebiliriz. Genel olarak değerlendirdiğimiz zaman tablolardaki oranlar, bizi kesin olmasa da kuvvetli ihtimallere yönlendirecek mahiyettedir. Özellikle kelime kökenleri, aruz vezni ve beyit sayısı oranlarını gösteren tabloları dikkate aldığımız zaman, daha güçlü bir biçimde, bu şiirlerin atfedildikleri şairlerin şiirleri olabileceği kanaatini ileri

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

sürebiliriz. Ancak bazı tablolardan bu durumun tam zıttı sonuçlar da çıkarılabilir. Redif ve kafiye ile ilgili tablolardaki Ziyâ'î, Nev'î ve Behiştî'ye ait bazı oranların düşük olması şiiirlere dikkatli yaklaşılması gerektiğini göstermektedir.

Mecmualar, divan metinlerine göre güvenilirlik düzeylerinin daha düşük olduğu metinlerdir. İncelediğimiz mecmuada yer alan ve divan şiirinde mahlasının bir ikinci kullanıcısının olmadığı Nev'î'nin şiirine bile ihtiyatla yaklaşılmalıdır. Elbette şairin mahlasının kullanım oranı ve üslup incelemesi sonucu çıkan oranlar bizim için kuvvetli bir delildir. Ancak mecmuayı tertip eden kişinin yapabileceği hatalar göz önünde bulundurulmalıdır.²⁵ Divana girmemiş şiirlerin atfedilen şairlere ait olup olmadığı ihtilaflı da olsa bir şekilde tanıtılması gerekir (Kesik, 2012: 116).

Son zamanlarda bilinmeyen şiirler ile ilgili tanıtım amaçlı gerçekleştirilen çalışmalar çoğalmaktadır. Mecmualar üzerine yapılacak kapsamlı tezlerle bu çalışmaların sayısı artacaktır. Bu durum şiirlerin atfedildiği şairler için önem arz etmektedir. Ancak tespit ettiğimiz çalışmalarda bizim sınırlı da olsa yapmaya çalıştığımız üslup incelemelerinin olmadığı görülmektedir. Kanaatimce gerçekleştirilecek daha kapsamlı üslup incelemeleri, şiirler için adeta bir koltuk değneği olabilir. Dolayısıyla hem verilebilecek hükümler daha sağlam zeminlere dayandırılabilir hem de tenkitli metin çalışmalarında kullanılacak güçlü verilere ulaşılabilir.

KAYNAKÇA

- Ahterî Mustafa Efendi (2009), Ahterî-i Kebîr, Hazırlayanlar: Ahmet Kırkkılıç, Yusuf Sancak, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- ALBAYRAK, Nurettin (2007). Diyanet İslam Ansiklopedisi Redif Maddesi, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, C.34, s. 524.
- AYDEMİR, Yaşar (2000), Behiştî Divanı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- AYDEMİR, Yaşar (2007), Metin Neşrinde Mecmuaların Rolü ve Karşılaşılan Problemler, Turkish Studies, Ankara, volume: 2/3, www.turkishstudies.net, DOI Number : 10.7827/TurkishStudies.118, p. 122-137,
- AYDEMİR, Yaşar (2013), Üç Dostun Birlikte Meşki: Nev'î, Bâkî ve Murâdî'nin Nazireleşmeleri, Turkish Studies, Ankara, volume: 8/1, www.turkishstudies.net, DOI Number : 10.7827/TurkishStudies.4573, s. 65-97.
- AYDEMİR, Yaşar (2010), Biyografi Kaynağı Olarak Mecmualar, Mustafa İsen Adına 'Klasik Türk Edebiyatında Biyografi' Bildiriler, Editör: Filiz Kılıç, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.
- AYDEMİR, Yaşar-SAĞLAM, Nesrin (2012), Mecmualar Aynasında Nabi, Şâir Nabi, Editör: Ali Fuat Bilkan, Ankara, s.225-245.
- Bursalı Mehmet Tahir Efendi (1972), Osmanlı Müellifleri, Yayına Hazırlayanlar: Cemal Kurnaz-Mustafa Tatcı Meral Yayınevi, cilt: 2, İstanbul.
- DEVELLİOĞLU, Ferid (2009), Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.
- DİLÇİN, Cem (2013), Örneklerle Türk Şiir Bilgisi, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Dukagin-zâde Taşlıcalı Yahya Bey Divanı, Milli Kütüphane, A 6188 Yz. 938.

²⁵ Bu durumla ilgili bknz: Yaşar Aydemir-Nesrin Sağlam, Mecmualar Aynasında Nabi, Şâir Nabi, Editör: Ali Fuat Bilkan, Ankara, s.225-245.

- DURMUŞ, İsmail vd., *Diyanet İslam Ansiklopedisi Kafiye Maddesi*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, C.24, s.149.
- ERCAN, Özlem (2008), *Peşteli Hisâlî Divanı*, Gaye Kitapevi, İstanbul.
- GIYNAŞ, Kamil Ali (2011), *Şiir Mecmuaları Hakkında Yapılan Çalışmalar Bibliyografyası*, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Konya, S. 25, s. 245-260.
- GÜRGENDERELİ, Müberra (2002), *Hasan Ziyâî Divanı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- İPEKTEN, Haluk vd. (1988), *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatında İsimler Sözlüğü*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- İSEN, Mustafa vd. (2009), *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara.
- KESİK, Beyhan (2012), *Bazı Şiir Mecmulardan Hareketle Basılı Divanlarda Bulunmayan Bâkî Mahlaslı Şiirler*, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Adıyaman, S. 9, s. 115-122.
- KÖKSAL, M. Fatih (2010), *Biyografik Kaynak Olarak Şiir Mecmuaları ve Kastamonulu İshak-zâde Fevzî Mecmuası*, Mustafa İsen Adına 'Klasik Türk Edebiyatında Biyografi' Bildiriler, Editör: Filiz Kılıç, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.
- KURNAZ, Cemal-ÇELTİK Halil (2013), *Şairlerin Gözüyle Mecmua*, Turkish Studies, Ankara, volume 8/1, www.turkishstudies.net, DOI Number : 10.7827/TurkishStudies.4639, p.21-49.
- KURNAZ, Cemal-AYDEMİR, Yaşar (2013), *Mecmualara Sorulması Gereken Sorular*, Turkish Studies, Ankara, volume: 8/1, www.turkishstudies.net, DOI Number : 10.7827/TurkishStudies.4633, p. 51-64.
- Muallim Nâci (1995), *Lügât-ı Nâci*, Çağrı Yayınları, İstanbul.
- Mütercim Âsım Efendi (2009), *Burhân-ı Katı*, Hazırlayanlar: Mürsel Öztürk, Derya Örs, İstanbul.
- OLGUN, Tahir (1936), *Edebiyat Lügati*, Asar-ı İlmiye Kütüphanesi Neşriyatı, İstanbul.
- SEFERCİOĞLU, M. Nejat (2001), *Nev'î Divanı'nın Tahlili*, Ankara.
- SÜREYYA, Mehmet, *Sicill-i Osmani* (1996), *Yayına Hazırlayanlar: A. Fikri Yavuz-İsmail Özmen*, Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul.
- Şemseddin Sami (2007), *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul.
- Şeyhülislam Mehmed Esad Efendi (1999), *Lehçetü'l-Lügat*, Hazırlayan: Ahmet Kırkkılıç, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- TULUM, Mertol-TANYERİ, M. Ali, *Nev'î Divanı* (1977), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- TUMAN, Mehmet Nail (2001), *Tuhfe-i Naili*, *Yayına Hazırlayanlar: Cemal Kurnaz- Mustafa Tatcı* Bizim Büro Yayınları, Ankara.
- UZUN, Mustafa (2003) , 'Mecmua', *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 28, s. 265-268, Ankara.
- YILMAZ, Kâşif (2010), *Budinli Hisâlî Divanı*, Kriter Yayınları, İstanbul.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

İLHAN, E., Divan Edebiyatına Mensup Bazı Şairlerin Bilinmeyen Gazelleri: Tespit ve Tenkit, *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 10/4 Winter 2015, p. 575-588, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.7945>, ANKARA-TURKEY

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

